

LEXIKOLOGIE 8

Paradigmatické vztahy

- opozitnost
 - * logický protiklad dvou skutečností
 - * polární, kontrární, graduální (antonymie) - krajní meze vlastnosti, nepokryto celé spektrum, např. *malý* - *velký*; maximální bod - obecný název vlastnosti; elativ
 - * komplementární, kontradiktorická - pokrytí celého spektra, vzájemně se vylučují, např. *živý* - *mrtvý*
 - * vektorová - protichůdný směr, např. *přijít* - *odejít*
 - * konverzivnost - táž skutečnost viděná z protikladných pohledů, např. *koupit* - *prodat*
 - * kontextová - jen v určitém kontextu, např. *bílý-červený* o víně
- polysémie a homonymie
 - * lexémy se shodnou formou a odlišným významem; opak synonymie
 - * polysémie – jednotlivé významy geneticky příbuzné; vznik lexikalizací významových posunů
 - * přirozený jev – potřeba pojmenovávat nové jednotky, omezený inventář morfémů; omezená kapacita paměti
 - * homonymie – významy spolu nesouvisí, náhodné, neostrá hranice (rozpad polysémie, např. *pero*), lidová etymologie
 - * na hranici: konverze (*slepý*), univerbizace (*občanka*), homonymní sufixy (*nosič*)
 - * vznik:
 - 2 slova domácí (*objet*)
 - slovo domácí a slovo cizí (*role, kolej*)
 - 2 slova cizí z různých jazyků (*puk, servis*)
 - * homonyma
 - úplná
 - částečná – liší se paradigmatem, např. *los*
 - nepravá (homofona: *objet – oběd, být – bit – beat, know - no*; homografa: *panický, nitrolebeční – nitroglycerin*), paronyma (formální podobnost, *adoptovat – adaptovat, řadit – řádit*)
- syntagmatické vztahy
 - * mezi lexémy, které lze spojit do vyšších celků
 - * spojitelnost - kolokabilita - na základě významových, gramatických a pragmatických vlastností
 - * kolokabilita
 - velmi široká (*malý, mít*)
 - omezená na určité významové okruhy
 - omezená na minimum lexémů (*mňoukat, blond*) - viz monokolokabilní jednotky ve frazémeh
 - * lexém vyžaduje jednotky, které splňují určité podmínky – viz Chomsky, selekční pravidla;
 - * kolokabilita nadřazeným pojmem pro kompatibilitu (významová spojitelnost) a valenci (spojitelnost gramatická)
 - * pragmatická omezení: spojování lexémů s podobnými stylistickými charakteristikami